

**AVRUPA ÜLKELERİNİN AZINLIK POLİTİKALARINDA TÜRKÇE
ANADİL EĞİTİMİNİN KONUMU
“İSVEÇ, FRANSA VE HOLLANDA ÖRNEKLERİ”**

Kadir CANATAN¹

ÖZET

Bu makalede üç farklı Avrupa ülkesinde Türkçe anadil eğitiminin azınlıklar politikası içindeki yeri incelenmektedir. Avrupa ülkeleri, seksenli yılların başından itibaren göçmenlerin kalıcılığı fikrine bağlı olarak bütünleşme (entegrasyon) politikaları izlemeye başladılar ve bu çerçevede anadil eğitiminin konumunu yeniden tanımlamaya yöneldiler. İncelenen üç ülkede (İsveç, Fransa ve Hollanda) izlenen politikaların niteliğine ve zaman içinde değişmesine bağlı olarak anadil eğitime verilen önemde anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir.

Anahtar kelimeler: azınlık politikaları, bütünleşme (entegrasyon), Türkçe anadil eğitimi, Avrupa ülkeleri (İsveç, Fransa ve Hollanda)

**THE PLACE OF TRAINING OF TURKISH PARENT LANGUAGE
IN EUROPIAN COUNTRIES POLİTİCA ON MINORITIES “MODELS
OF SWEDEN, FRANCE AND NEDHERLANDS”**

ABSTRACT

In this article the position of mother-tongue training has been in three different European countries examined within the framework of minority policy. At the beginning of 1980's these countries developed minority policies and redefined the place of minority languages in their educational system. The idea that migrants are a permanent phenomenon lay at basis of that reorientation. It appears that there are significant differences in the place of mother-tongue training; depend on the type of policies applied in those three countries (Sweden, France and the Netherlands).

Key words: minority policies, integration, training of Turkish mother tongue, European countries (Sweden, France and Netherlands).

¹ Yard. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen ve Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, kadircanatan@yahoo.com

1. GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden yapılanma sürecine giren Avrupa ülkeleri, ekonomik büyüme ve bunun sonucunda ortaya çıkan işgücü açığını karşılamak üzere dışardan işgücü alımına yöneldiler. Başlangıçta işgücü ihtiyacını geçici gören bu ülkeler sonraki yıllarda bunun yapısal bir ihtiyaç olduğunun farkına vardılar ve böylece "misafir" işçilerin kalıcı bir kitle olduğuna karar verdiler. Seksenli yılların başında Hollanda ve İsveç gibi ülkeler başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesi, kendini "çokkültürlü toplum" olarak nitelemeye ve birlikte yaşam imkânlarını geliştirmek üzere azınlık politikaları izlemeye başladılar.

Kimi Avrupa ülkelerinde Türkçe anadil eğitiminin geçmişi, yetmişli yılların başına kadar gitmektedir. O yıllarda bu eğitim bir "geri dönüş eğitimi" olarak planlanmış, ancak daha sonra geliştirilen bütünleşme (entegrasyon) politikaları çerçevesinde işlevleri yeniden gözden geçirilmiştir. Son yıllarda göç, bütünleşme (entegrasyon) ve azınlık politikalarında meydana gelen değişmelerle anadil eğitimi yeniden tartışmaya açılmıştır. Bu aşamada söz konusu eğitimin ne kadar bütünleşme (entegrasyon) politikalarının amaçlarıyla bağdaşabileceği tartışılmaktadır.

Bu makalede üç Avrupa ülkesinde Türkçe anadil eğitiminin azınlık politikalarındaki yeri ele alınacak ve zaman içinde meydana gelen değişimlerin nasıl temellendirildiği hususu ortaya konulacaktır. Bu üç ülkeyi seçmemizin sebebi, söz konusu ülkelerin Avrupa'da azınlık politikaları konusunda farklı modellere ve yönelimlere sahip olmalarıdır. Farklı azınlık politikalarına bağlı olarak Türkçe anadil eğitiminin konumunu ele almak, bir anlamda göçmenlere ve azınlık gruplara yönelik siyasal yaklaşımlar ile anadil eğitimi arasındaki bağıntıyı da çözümüleme imkânı verecektir.

İlgili ülkelerin bütünleşme (entegrasyon) politikalarına girmeden önce teorik olarak azınlıklar karşısında ne tür politikaların olduğuna bakmakta yarar var. Hollandalı sosyolog Entzinger kabaca üç tür azınlık politikası ayırt etmektedir. Bunlar sırasıyla;

1. Benzeşme (benzeşme (asimilasyon)) politikası;
2. Çoğulcu (plüralist) politika ve
3. Bütünleşme (entegrasyon) politikasıdır (Entzinger, 1984:35-41).

Benzeşme (asimilasyon) politikası, farklı etnik ve kültürel grupların hem sosyal ve ekonomik hem de kültürel açıdan giderek birbirlerine benzeşmesini ve sonuçta farklılıkların ortadan kaldırılmasını amaçlayan bir politikadır. Bu bakımdan söz konusu politika, türdeş

bir toplum inşa etmeyi hedeflemektedir. Pratikte benzeşmeci (asimilasyonist) politikaların hem yapısal hem de kültürel anlamda aynı anda başarılı oldukları söylenemez. Hatta bu tür politikalar göçmen ve azınlık gruplarda direnişe sebep olabilmekte ve böylece benzeşmeyi (asimilasyonu) amaçlayan politikalar geri tepmektedir.

Çoğulcu (plüralist) politika, benzeşmeci (asimilasyonist) politikanın tersine etnik ve kültürel farklılıkların alabildiğine ifade edilmesini ve geliştirilmesini özendirmekle kalmaz, toplumda sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri de sorun olarak görür ve bunun çözülmesi için çaba sarf eder. Çoğulcu (plüralist) politikada etnik, kültürel ve dini farklılıklar toplum için bir zenginlik kaynağı olarak algılanır. Uygulamada bazı ülkeler farklılıkların muhafaza edilmesini bireysel bir tercih olarak değerlendirirken, bazı ülkeler de bunu grupların bir özelliği olarak görürler. İkinci durumda izlenen politika, grup haklarına vurgu yapar ve bireysel haklar kategorisine bir de grup haklarını eklemeyi gerekli görür. Çoğulcu (pluralist) politikanın inşa etmek istediği toplum çokkültürlü bir toplumdur.

Bütünleşme (entegrasyon) politikası ise asgari bir kültürel benzeşmeyi, bu anlamda ortak değer ve normlar türetmeyi gerekli görmekte birlikte, göçmenlerin ve azınlık grupların kendi kimliklerini yaşamasını bir sorun olarak görmez. Burada da esas sorun, sosyal ve ekonomik eşitsizliğin ortadan kaldırılmasıdır. Sosyal ve ekonomik eşitsizliğe yapılan vurgu nedeniyle hem yerleşik toplum tarafından kaynaklanan ayrımcılıkla, hem de göçmen toplumun kendini toplumdan yalıtılmasına yönelik eğilimlerle mücadele edilir. Bütünleşme (entegrasyon) politikasının inşa etmek istediği toplum, çokkültürlü bir toplumdan ziyade çok-etnik kümeli bir toplumdur. Başka bir deyişle kültürel farklılıkların asgariye indirildiği ve farklı etnik grupların ortak bir değerler sistemi altında bir arada yaşadıkları bir toplumdur.

Azınlıklar konusunda izlenen tüm bu politikalarda farklılıkların algılanma biçimi odak noktasını oluşturmaktadır. Bu farklılıklar, bazen sosyal ve ekonomik farklılıklar (ya da daha doğru bir deyimle eşitsizlikler) bazen de kültürel farklılıklardır. Dolayısıyla azınlık politikaları bize “hangi farklılıklarla nasıl bir ilişki” kurulması gerektiği sorusuna verdikleri cevaplara göre biçim kazanıyorlar.

Yukarıdaki tanımlardan anlaşılacağı üzere çoğulcu (plüralist) ve bütünleşmeci (entegrasyonist) politikaların uygulandığı ülkelerde kültürel farklılıklar ve bunların bireysel ya da toplumsal olarak ifade edilmesi ve hatta kurumsallaşması bir sorun olarak görülmezken, sadece benzeşmeci (asimilasyonist) politikaların uygulandığı

lkelerde kültürel farklılıklar, toplumsal birliktelik ve bütünleşme açısından bir sorun kaynağı olarak görülmekte ve zamanla farklılıkların ortadan kaldırıldığı türdeş bir toplum amaçlanmaktadır. Öte taraftan tüm bu politikalarda toplumsal eşitsizlikle mücadele etmek ve azınlık gruplara toplumda saygın bir yer vermek ortak bir paydayı olarak ön plana çıkmaktadır. Bu ortak amacın nasıl ve hangi yöntemlerle gerçekleştirileceği ayrı bir tartışma konusudur. Sosyal devletin gelişmiş olduğu ülkelerde devlet azınlıkların konumunu düzeltmek üzere doğrudan ve özgül politikalar geliştirirken, liberal politikaların izlendiği toplumlarda ise devlet bu işi azınlık grupların kendilerine ve serbest piyasa mekanizmalarına bırakmaktadır. İkinci durumda toplumsal eşitsizliğin kaldırılması çoğu zaman bir temenniden öteye gitmemektedir.

Bu teorik ereve temelinde Avrupa ülkelerine baktığımızda hangi ülkelerde ne tür politikalar izlendiğini ve bu politikalar çerçevesinde Türkçe anadil eğitiminin yerini tespit edebiliriz. Sırasıyla nce İsvet rneği üzerinde duracağız, daha sonra bu ülkenin bir karşı kutbu olarak görebileceğimiz Fransa'yı ve nihayetinde son yıllarda bütünleşme (entegrasyon) politikasında köklü değişmeler yaşayan Hollanda'nın konumunu irdeleyeceğiz.

2.  AVRUPA ÜLKESİNDE AZINLIK POLİTİKALARI VE TÜRKÇE ANADİL EĞİTİMİ

2.1. İSVEÇ

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İsvet, sürekli olmakla birlikte sınırlı oranda bir göçe maruz kalmıştır. Özellikle yetmişli yıllarda artan göçmen sayısı, seksenli yıllarda nüfusun yüzde beşine ulaşmıştır. İsvet İstatistik Kurumu'nun 2006 verilerine göre ülkede 1.175.200 yabancı kökenli bir nüfus yaşamaktadır. Bu rakam, genel nüfusun yüzde 13'n oluşturmaktadır. 2004 yılı verilerine göre Türklerin sayısı 61.751 olup, Türkler özellikle başkent Stokholm'da yoğunlaşmışlardır.²

İsvet'e yönelik gn oluşum biçimi, bu ülkenin azınlık politikaları ile göçmenlerin anadil eğitimi üzerinde etkili olmuştur. Diğer Avrupa ülkelerine kıyasla İsvet, altmışlı ve yetmişli yıllarda Akdeniz çevresindeki ülkelerden kaynaklanan kitlesel bir işgücü göçüne maruz kalmamıştır. Bu nedenle kendi ülkesine "geri dönmek" isteyen göçmen fikrine yabancı olan bu ülkede anadili eğitimi zerine

² Statistiska Centralbyran ve Statistical yearbook of Sweden 2006.

yapılan tartışmalar ilkesel bir nitelik kazanmış ve zaman içinde fazla bir değişme söz konusu olmamıştır. Bununla birlikte seksenli yıllarda meydana gelen siyasal ve ekonomik değişmelerden dolayı anadil eğitimi giderek yerel yönetimlere bırakılmıştır. Buna rağmen yerinden yönetim sistemi, uygulamada bu eğitimde fazlaca bir ayrılmaya sebep olmamıştır.

İsveç, azınlıklar politikasının temel ilkelerini ilk kez 1975 yılında formüle etmiş ve bu ilkeleri 1986 yılında bir kez daha teyit etmiştir. Buna göre azınlıklar politikası üç temel ilkeye dayandırılmıştır. Birinci ilke, *seçme özgürlüğüdür*. Bu ilke, kültürel ve dilsel farklılıkların hangi yönde geliştirileceğine göçmenlerin kendilerinin karar vermesini ifade etmektedir. İkinci ilke, *eşitlik*dir. Buna göre göçmenler, diğer İsveçliler gibi eşit yaşam standartlarına sahip olmalıdır. Sonuncu ilke ise İsveç toplumu ile göçmen gruplar arasındaki *işbirliğini* öngörmektedir. İşbirliği, göçmenlerin kendi geleceklerini kurarken siyasal karar süreçlerine katılımını, İsveç toplumu ile karşılıklı anlayış ve dayanışmayı ifade etmektedir (Broeder & Extra, 1997; 82).

Son yıllarda İsveç, azınlık politikasının temel ilkelerinde bir uyarlamaya gitmiştir. Eşitlik ilkesi, eşit haklar ve yükümlülükler şeklinde ifade edilirken, seçme özgürlüğü farklılıklara dayalı toplumsal birlik; işbirliği ise karşılıklı saygı temelinde toplumsal gelişme olarak tanımlanmıştır.³

Söz konusu ilkeler ve bu ilkelere dayalı politika azınlıkların anadil eğitimi açısından ne ifade etmektedir?

İsveç, bu ilkelere hareketle 1976 yılında *Ev Dili Reformu*'nu yapmıştır. Bu Reform, göçmen çocukların ikinci dil olarak İsveç eğitimine katılmalarını zorunlu kılmakla birlikte, isterlerse kendi dillerinde eğitim hakkına sahip olduklarını yasal olarak kabul etmiştir. Anadil Eğitimi'nin amacı, aktif bir şekilde; yani sözel ve yazılı olarak çocuklara iki dilliliğin kazandırılması ve iki yönlü kültürel kimliğin geliştirilmesi olarak tarif edilmiştir. Bu bakımdan İsveç, kültür politikası ve iki dilli eğitim açısından kıta Avrupa'sından farklı bir yapı göstermektedir.

İsveç eğitim sistemi, evde konuşulan dili eğitimde de geçerli dil olarak kabul etmekte ve en az 5 kişilik bir grup oluştuğunda anadil eğitimi vermeyi belediyelere bir yükümlülük olarak şart koşturmaktadır.

³ <http://www.sweden.gov.se/sb/d/2188/a/19443;jsessionid=aw6iNePt7pm->

Anadil eğitimine ihtiyaç olup olmadığını saptamak üzere okullar her eğitim yılının başında ihtiyaç yoklaması yapmak zorundadırlar.

Türkçe dâhil olmak üzere bu ülkede 32 dil grubuna yönelik olarak anadil eğitimi organize edilmektedir. Haftada 2 saat olan ve çoğunlukla öğleden sonra örgün ders vakitlerinin dışında verilen bu eğitime katılım, temel eğitimde yüzde 55, orta öğretimde ise yüzde 37 oranındadır ((Broeder & Extra, 1997; 84–85). Son yıllara ait verilere göre Türkçe anadili eğitimine 3 binin üzerinde Türk çocuğu katıldığı gözlenmektedir (ÇSGB, 2004;273). Bu rakam, temel eğitime giden Türk çocuklarının yüzde 60'ını oluşturmaktadır.

Anadil eğitimi, dokuz yıllık zorunlu eğitim sürecinde en fazla yedi yıl izlenebilmekte ve bu eğitimin organize edilmesinde velilerin talepleri önemli bir rol oynamaktadır. Evde konuşulan dil, ana dil eğitiminde ölçüt olarak alındığı için kendi ülkelerinde ulusal ve resmi bir nitelik taşımayan dillere de eğitimde yer verilebilmektedir. Sözelimi Kürt çocukları da bu çerçevede anadil eğitimi alabilmektedir.

2.2. FRANSA

Fransa'ya göçün tarihi çok uzun bir geçmişe dayanmakla kalmıyor, aynı zamanda oldukça karmaşık bir görünüm sergilemektedir. Sözelimi 20. yüzyılın başında bir milyonu aşkın bir yabancı nüfus vardı. 1911 yılında genel nüfus içinde yabancı nüfusun oranı yüzde 3 iken bu oran 1930'da yüzde 7'ye ulaşmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle yabancı nüfusun gerilediği bu ülkede, savaş sonrası dönemde yabancıların sayısı yeniden yükselişe geçmiş ve yetmişli yıllardan itibaren tekrar yüzde 7 oranına varmıştır. Bu oran o zaman 4 milyonluk bir yabancı nüfusunu ifade ediyordu (Entzinger, 1984:197). Bugün 5 milyonu aşan göçmen nüfusun yaşadığı bu ülkede yabancıların ağırlıklı bir bölümünü Kuzey Afrikalılar oluşturmaktadır. Bunların 2 milyonu Fransız yurttaşlığına sahipler.⁴ Fransa'da Türklerin nüfusu 360.000 civarındadır. Türkler ile de France, Alsace ve Lorraine bölgelerinde yoğunlaşmışlardır (ÇSGB, 2003:109–110).

Seksenli yılların başında göçmenlerin geçiciliği fikrini terk eden Fransa, söz konusu grupların topluma "eklemlenme"sini (*inserer*) sağlamak üzere hukuk, iş, meslek eğitimi, konut, kültür ve sosyal/kamusal yaşama katılım konusunda bir politika geliştirmeye

⁴ <http://en.wikipedia.org/wiki/France>

yönelmiştir. Resmi belgelerde “eklemlenme”nin ne anlama geldiği tarif edilmemiştir, ancak bu kavram benzeşme (asimilasyon) sözcüğünün olumsuz çağrışımlarını engellemek üzere onun yerine ikame edilen bir kavram görünümündedir. İlk yıllarda Fransa, bu politikanın gereği olarak göçmenlerin hukuksal konumlarını güçlendirmek üzere bazı önlemler almıştır. On yıl ülkede oturan yabancılara otomatik olarak oturma haklarının uzatılması güvencesi verilmiştir.

Bunun yanında problemlili grupların eğitim alanındaki konumlarını düzeltmek amacıyla okul dışı etkinliklere para ayrılmış ve ayrıca konut alanında göçmenlerin durumunu iyileştirmek amacıyla yatırımlar yapılmıştır. Kültürel alanda ise göçmen örgütlerin sosyal ve kültürel etkinliklerini desteklemenin yanında mütevazı oranda anadil eğitimine de müsaade edilmiştir. Son duruma gerekçe olarak Fransızcanın daha kolay öğrenilmesi ve dengeli bir bütünleşme (entegrasyon) için anadil eğitiminin kaçınılmaz olduğu gösterilmiştir.

Fransız bütünleşme (entegrasyon) politikasının özünü, yurttaşlık yasası oluşturmaktadır. Buna göre Fransız yurttaşlığına geçmek bütünleşmenin bir aracı olarak görülmüştür. Bütünleşmenin ikinci önemli kanalı ise eğitimidir. Okul sistemi ve eğitim, kültürel farklılıkları ortadan kaldıracak ve toplumu türdeş kılacak bir kurum olarak tarif edilmektedir. Fransız bütünleşme (entegrasyon) politikası, grup haklarını tanımak anlamına gelen tüm kavram ve ilkelerden kaçınmak üzere tasarlanmıştır. Bu noktada azınlık kavramından ve azınlık örgütlerinin temsili kurumlar olarak tanınmasından her zaman kaçınılmıştır. Anadil eğitimi ve göçmen örgütlerin sosyal-kültürel etkinliklerinin desteklenmesi geçici bir destek olarak görülmüştür. Zamanla ilerleyen eklemlenmenin farklılıkları sileceği varsayılmıştır.

İki binli yıllarda Fransa azınlıklar politikası, bütünleşmeden daha ileriye giden ve daha çok uyum (adaptasyon) olarak nitelenen yeni bir ifadeye kavuşmuştur. Burada yeni gelen göçmenlere “bütünleşme (entegrasyon) sözleşmeleri” yoluyla yoğun Fransızca dil kursları verilerek eğitime yönlendirme yapılırken, yerleşik göçmen ve azınlıkların da Fransa’da geçerli olan ortak değer ve normlara uymaları vurgulanmaktadır.

Anayasanın 2. maddesine göre Fransızca 1992 yılından bu yana tek resmi dildir. Bu nokta, Avrupalı uluslar içinde Fransa’yı sadece tek resmi dili olan biricik bir ülke kılmaktadır. Oysa gerek metropoliten Fransa’da gerekse deniz aşırı bölgelerde 77 bölgesel dil konuşulmaktadır. Yakın zamana kadar Fransa bu dillerin eğitim

sisteminde Őu veya bu Şekilde kullanımını kabul etmiyordu. Fakat Őimdilerde bazı okullarda deęiŐen derecelerde buna mŐsaade etmektedir.⁵ Portekizce, İtalyanca, Mağrip Arapçası ve Berber dilleri gibi diller sadece göçmenler tarafından konuşulmaktadır.

İsveç'ten farklı olarak Fransa'da anadil eğitimi, seksenli yılların başında göçmen grupların kendi ũlkelerinin konsoloslukları tarafından organize edilmiştir. Bu durum elbette TŐrkler için de söz konusudur. Anadil eğitimi, velilerin taleplerinden ziyade konsoloslukların isteği ve Fransa Eğitim Bakanlığı'nın iŐbirlięiyle baŐlatılmıŐtır. Bu eğitimi veren Őğretmenler okullar tarafından yerleŐtirilmekle birlikte, konsolosluklar tarafından sağlanmakta ve ũcretlendirilmektedir. Temel eğitimde asgari katılım konusunda kesin kurallar bulunmamaktadır. Burada okullar, bakanlık ve konsolosluk arasındaki Özel anlaŐmalar tayin edici bir rol oynamıŐtır. Orta Őęretimde 5 ila 8 Őğrencinin katılımı Şart koŐulmaktadır.

İlkŐretimde anadil eğitimi, ders saatleri içinde ve dışında olmak ũzere 1,5 ila en fazla 3 saat olarak TŐrkiye'den gŐnderilen Őğretmenler tarafından verilmektedir. Fransız devleti, Öğretmenlerin Ön eğitimine ve yeterliliğine karışmadığı gibi eğitimin içeriğine de mŐdahale etmemektedir. Bu konularda TŐrkiye'nin yetkili makamları sorumludur. 2003 yılı verilerine göre ilk ve ortaŐretim dŐzeyinde toplam 19 bini aşkın TŐrk Őğrenci bu eğitime katılıyorlardı (ÇSGB, 2004;128). Milli Eğitim Bakanlığı tarafından gŐrevlendirilen 181 Öğretmen bu dersleri vermektedir.

TŐrkçe yasal olarak ortaokul 3. sınıf ile lise 1. ve 3. sınıflarda, seğmeli yabancı dil olarak Őğrencilere sunulmaktadır. Ancak, Fransız Milli Eğitim Bakanlığı'nın Öğretmen gŐrevlendirebilmesi ve dersin açılması için en az 15 Őğrencinin TŐrkçeyi "Yabancı Dil" olarak seğmesi gerekmektedir. Őimdiye kadar bu sayıya varılamadığından fiilen ortaokullarda bu ders baŐlatılamamıŐtır. Zira Őğrenci ve veliler genelde çocuklarının İngilizce, Almanca veya İspanyolca almalarını tercih etmektedir.

⁵ Henri Jeanjean, "Language Diversity in Europe: Can the EU Prevent the Genocide of French Linguistic Minorities? Presented at The National Europe Centre (ANU), The National Europe Centre Paper no. 102 (tarihsiz).

2.3. HOLLANDA

Hollanda, İkinci Dünya Savaşı sonrasında çektiği yabancı işgücü ve göçmenler sayesinde çokkültürlü bir toplum haline gelmiştir. 2002 yılı rakamlarına göre ülkede 1 milyon 600 bin kadar Batılı olmayan ülkelerden gelmiş yabancı yaşamaktadır. Yabancılar toplam nüfusun yüzde 10'unu oluşturmaktadır. Hollanda'nın eski sömürgesi olan Sürinam'dan gelenler hariç, Türkler bu ülkede en büyük yabancı grubu oluşturuyor. Merkez İstatistik Bürosu'nun rakamlarına göre 1 Ocak 2003 tarihinde, Hollanda'da toplam 341.400 Türkiye kökenli insan yaşamaktadır.⁶ Toplam nüfusa göre Türkler yüzde 5,5 civarındadır. Gerek geçmişe yönelik göç grafikleri, gerekse geleceğe yönelik kestirimler Türk nüfusun arttığını ve artmaya devam edeceğini göstermektedir.

Hollanda'da bütünleşme (entegrasyon) politikası ve buna bağlı olarak anadil eğitimi zikzaklarla dolu bir gelişim çizgisi izlemiştir. Hollanda 1980 yılında yabancıların kalıcı varlığını kabul ettikten sonra, 1983 yılında yayınladığı "Azınlıklar Notası"yla resmi görüşlerini kamuoyuna açıklamıştır. Azınlıklar Notası'nda hükümetin azınlıklar politikasının maksadı, "Hollanda'da yaşayan tüm azınlık gruplarının eşit ve tam gelişme imkânlarının olduğu bir toplumun oluşturulması" şeklinde belirlenmiştir. Bu ana amacı gerçekleştirmek için bir yandan "süregelmekte olan göçün sınırlandırılması", diğer tarafından da "azınlıkların topluma entegre olmaları" vurgulanıyordu.⁷ İşte, seksenli yılların başında tespit edilen bu siyasal görüş, günümüze kadar çeşitli aşamalardan geçen azınlıklar politikasının ana doğrultusu olarak kalmıştır. Her dönemde göçü sınırlandırmak üzere yeni önlemler alınmış, bütünleşmeyi ilerletmek için ise giderek daha katı ve keskin kurallar getirilmiştir.

Seksenli yılların ikinci yarısında temel doğrultusu değişmeyen azınlıklar politikası, isim değişikliğine uğramış ve "Bütünleşme (Entegrasyon) Politikası" (*integratiebeleid*) olarak anılmaya başlamıştır. Bütünleşme (entegrasyon) kavramı, resmi raporlarda ve belgelerde açık bir şekilde "azınlık grupların eğitim ve iş pazarı başta olmak üzere Hollanda toplumunun temel sektörlerine katılımı" olarak tarif edilmiştir.⁸ Bu politika yeni gelenlere yönelik uyum kurslarını da beraberinde getirmiştir. Başlangıçta

⁶ Kaynak: CBS (Centraal Bureau voor Statistiek).

⁷ Minderhedennota, Tweede Kamer der Staten-Generaal, Den Haag 1983.

⁸ Alloctonenbeleid, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Den Haag 1989.

gönüllülük temelinde verilen bu kurslar doksanlı yıllarda zorunlu ve kapsayıcı bir hale getirilmiştir.

Söz konusu yıllarda göçmenlerin kalıcı olduğu görüşü kabul edilince, yetmişli yıllarda yürürlüğe konmuş olan ve geri dönüş politikasına ayarlı olan anadil ve kültür eğitimi de gözden geçirilmiştir. Hükümet, bir taraftan anadil eğitimini saat olarak azaltmış, diğer yandan da işlevlerini yeniden belirlemiştir. Her ne kadar anadil eğitimi haftada 2,5 saat olarak belirlenmişse de uygulamada bu eğitim bir ders saatiyle sınırlı olarak verilmiştir. Öte taraftan “anadil” ve “kültür” arasında bir ayırım yapılarak bu eğitim sadece bir “dil eğitimi”ne indirgenmiştir. Daha sonraki bir aşamada anadil eğitimi, kendi başına bir amaç olmaktan çıkarılmış ve ikinci dil (Hollandaca) öğrenimini destekleyen bir “araç dil” haline getirilmiştir (Canatan, 1995:207).

Doksanlı yıllarda liberal parti VVD'nin⁹ o zamanki lideri Bolkestein'in başlattığı bir tartışma ile bütünleşme (entegrasyon) politikası yeniden tartışmaya açılmıştır. Bolkestein, izlenen politikayı eleştirerek, “daha fazla bütünleşme”ye yönelik bir politika talebinde bulunmuştur. Daha fazla bütünleşme (entegrasyon) ise “özkimliği koruyarak entegre” olma formülünün terk edilmesi anlamına geliyordu. Bu tartışmanın etkisiyle hükümet, bütünleşme (entegrasyon) olayını Hollanda'ya gelmez başlayan bir süreç olarak tanımladı ve “yeni gelen” göçmenlere “uyum kursları”ni zorunlu hale getirdi. Hollanda'ya giriş yapan her yabancıнын 600 saat süren bir uyum kursundan geçerek, Hollanda toplumuna daha kolay entegre olması amaçlanmaktadır (Canatan, 2004:103).

Doksanlı yıllarda bütünleşme (entegrasyon) politikası, azınlıklara grup temelinden değil, birey temelinde dayanan bir yaklaşımı esas almıştır. Bununla bütünleşme (entegrasyon) politikası bireysel sorumluluklara da vurgu yapan liberal bir eksende yeniden şekillendirilmiştir. Sürekli bir biçimde yabancılara kendi sorumluluklarını hatırlatan siyasetçiler, azınlık örgütlerine verilen mali yardımları keserek bu örgütlerin toplumsal rolünü de iyice azaltmışlardır.

Doksanlı yıllar yabancılar açısından kazanılmış hakların tırpanlandığı yıllar oldu. Çifte vatandaşlık önce tanındı, bir kaç yıl uygulandı; sonra yürürlükten kaldırıldı. Anadil eğitimi ise en büyük darbeyi aldı. 1997 yılında “Yaşayan Yabancı Diller Eğitimi” (OALT) yasasıyla anadil eğitimi, eğitimde geri kalmışlık politikası

⁹ Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (Özgürlük ve Demokrasi için Halk Partisi).

çerçevesinde uygulanan bir imkân olmaktan çıkarıldı ve kültür politikasının bir ögesi durumuna getirildi. Bu somut anlamda anadil eğitiminin okul saatleri dışına çıkarılması ve sorumluluğun belediyelere devredilmesi anlamına geliyordu. Bu eğitim okul saatleri dışına atıldıktan sonra, iyice itibardan düşmüştür. Bir taraftan anadil öğretmenlerinin sık sık hasta kalmaları, vurdumduymaz ve sorumsuz davranışları, diğer taraftan da kimi velilerin çocuklarını geri çekmeleriyle bu eğitime verilen toplumsal önem ve destek azalmıştır.

İki binli yıllara girerken Hollanda'da yeni bir bütünleşme (entegrasyon) tartışması alevlenmiştir. Sosyalist bir yazar olan Paul Scheffer'in "Mültikültürel dram" ¹⁰ başlığıyla yazdığı bir makaleye binaen başlayan bu tartışma, tıpkı on yıl önce yapılan tartışmada olduğu gibi bütünleşme (entegrasyon) sürecinde azınlıkların kültürünü bir engel olarak gören bir zihniyet yeniden gündemi işgal etmiştir. Bu kez bu rolü sağ bir politikacı değil, soldan milliyetçi bir aydın ¹¹ üstlenmiştir. Bu olayı simgesel bir temelde değerlendirecek, iki binli yıllara girerken Hollanda'da sadece sağ kesimler değil sol kesimler de benzeşme (asimilasyon) a yönelik bir politika talep etmeye başlamışlardır.

İki binli yıllardaki azınlıklara yönelik esas darbe, 11 Eylül rüzgârını arkasına alarak politikaya soyunan Pim Fortuyn hareketiyle başlamıştır. Bu aşırı sağcı ve ekstremist politikacının öldürülmesinin ardından onun mirasını sürdüren LPF (Pim Fortuyn Listesi) ve bununla koalisyon hükümeti oluşturan Hristiyan demokratlar (CDA) ve liberaller (VVD) yabancılara yönelik birçok sert önlemi kamuoyuna açıklamışlardır. Bunlar arasında;

1. Mültecilere yönelik katı bir politikanın uygulanması;
2. Aile birleşiminin iyice sınırlandırılması;
3. Anadil eğitiminin tümünden kaldırılması;
4. En fazla azınlık grupların yararlandığı iş projelerinin kaldırılması ve yabancılara işsizliğe zorlanması ve
5. Yabancılara sunulan özel olanakların peyderpey kaldırılması gibi önemler dikkat çekiyordu (Canatan, 2004:104).

¹⁰ *Het multiculturele drama, NRC Handelsblad, 29 ocak 2000.*

¹¹ Scheffer, İşçi Partili bir yazar ve siyasetçidir. Söz konusu makalesinden sonra sol kimliği tartışılmaya başlanmıştır. Kimisi onu "milliyetçi solcu" olarak nitelerken bazıları da onu "yabancı düşmanı milliyetçiliğin ideologu" olarak tanımlanmıştır. Bkz: <http://web.inter.nl.net/users/Paul.Treanor/scheffer.html>

2004 yılında *Yaşayan Yabancı Diller Eğitimi (OALT)* olarak adlandırılan anadil eğitimi Hollanda'da tümüyle yürürlükten kaldırılmıştır. Bu eğitimin kaldırılmasına gerekçe olarak söz konusu eğitimin ve öğretmenlerin kalitesizliği yanında bütünleşmenin önünde bir engel olduğu belirtilmiştir. Ama hükümetin bu eğitimi tasarruf politikaları çerçevesinde kaldırmış olması manidardır. Nitekim Eğitim Bakanlığı yaptığı bir açıklamada hükümetin 70 milyon avro tasarruf yapacağını bildirmiştir. Bu eğitimin kaldırılmasıyla binlerce yabancı kökenli çocuk anadillerini öğrenmekten mahrum bırakılırken, 1400 anadil öğretmeni de sokağa atılmıştır.

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Üç Avrupa ülkesinde izlenen farklı azınlık politikaları ve bu politikalarda azınlık gruplara mensup çocukların anadilinde eğitim meselesi incelendiğinde, söz konusu eğitime tanınan yerin ve verilen önemin azınlık politikalarının temel felsefesiyle ilişkili olduğu söylenebilir. İsveç devleti, çokkültürlü toplum yapısını bir veri olarak almakla kalmayıp, kültürel farklılıkların bir zenginlik kaynağı olduğunu kabul ettiği için farklılıkları tanımayı azınlıklar politikasının temeli haline getirmiştir. Azınlık politikasını seçme özgürlüğü, farklılıklar temelinde yeni bir toplum oluşturma ve işbirliği temelinde inşa eden İsveç, anadil eğitimine de yer vermeyi bu politikanın bir gereği saymıştır.

Fransa, azınlıkların topluma "eklemlenme" politikasını daha fazla uyum ve adaptasyon yönünde geliştirdiği için anadil eğitimine kendi politikasında yer vermemeyi tercih etmiştir. Ancak buna rağmen anadil eğitimi, ilgili göçmen grupların geldikleri ülkelerin konsoloslukları tarafından "dışardan" organize edilmiştir. Fransa bu eğitimin içeriğine karışmadığı gibi finansman ve öğretmenlerin atanmasına gibi konularda da sorumluluk üstlenmemektedir. Bu işi tümüyle göçmenlerin geldikleri ülkelerin yetkili mercilerine havale etmiştir.

Hollanda, başlangıçta anadil eğitimi konusunda en az İsveç kadar istekli ve olumlu bir tavır sergilerken, sonraki yıllarda bu eğitimi kırarak neticede tümünden kaldırma yoluna gitmiştir. Bu ülkede her dönem yeni politikalar uygulanırken daha ileri bir amaç gözetilmiş ve bu amaca ulaşmak için aşamalı ve ince ayar bir strateji izlenmiştir. Anadil ve kültür politikalarındaki bu gelişmeler, bu politikanın gizli maksadının benzeşme (asimilasyon) olduğu

şeklindeki iddiayı güçlendirmiş ve bu görüş yabancılar arasında giderek yaygınlaşmıştır.

Bu ülkenin anadil eğitimini kaldırırken öne sürdüğü gerekçe çok ilginçtir. Anadil eğitimi bütünleşmeye engel olduğu bahanesiyle kaldırılmıştır. Bu gerekçe, bütünleşmenin ne tür bir politik içerikle algılandığı ve zaman içinde nasıl benzeşme (asimilasyon) yönünde bir anlam yüklediğini açıkça göstermektedir.

Bu durumda Avrupa’da çokkültürlülük ya da çokkültürcülük ne anlama gelmektedir?

Şüphesiz ki “çokkültürlülük” Avrupa ülkelerinin bir gerçeğidir. Ancak bu olgunun olumlu bir gelişme olarak algılandığını ve dolayısıyla Avrupa ülkelerinin “çokkültürcü” olduklarını iddia etmek zordur. Anadil eğitimi konusunda incelediğimiz üç ülke içinde sadece İsveç’in çokkültürlülük olgusuna olumlu yaklaştığını ve dolayısıyla çokkültürcü (*multiculturalist*) olduğunu görmekteyiz. Fransa, başından beri; Hollanda ise izlediği aşamalı benzeşme (asimilasyon) politikasıyla çokkültürlülüğe ve çokkültürcülüğe kapalı olduklarını göstermişlerdir. Bu iki ülkede “tek dil” ve hatta “tek kültür”, farklı kökenlere ve kültürlere sahip olan azınlık ve göçmen gruplara kabul ettirilmek istenmektedir. Söz konusu ülkelerin demokratik çoğulcu değerler, açıklık ve hoşgörü konusundaki söylemlerinin içinin boş olduğunu ve eğer bu değerler “Avrupai” ise, Avrupai değerlerle çeliştiklerini açıkça ifade edebiliriz.

KAYNAKÇA

- Alkan, M. & Kabdan, R. (1988), Hollanda'da Temel Eğitimde Türkçe Anadil Eğitimi, Program gereksinimlerine İlişkin Öğretmen Tanımları, SCO Rapport 171, Amsterdam.
- Allochtonenbeleid, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Den Haag 1989.
- Broeder, P. & Extra, G. (1997), Taal, In: Vermeulen, H. (red.) (1997), Immigranten voor de multiculturele samenleving, Integratie-, taal- en religiebeleid in vijf West-Europese landen, IMES, Amsterdam.
- Canatan, K. (1993), Bütünleşme (entegrasyon) Politikası, Hollanda Türk Akademisyenler Birliği, Amsterdam.
- Canatan, K. (1995), Avrupa'da Müslüman Azınlıklar, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Canatan, K. (2004), Hollanda Güncesi, Türkevi, Amsterdam.
- ÇSGB (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı) (2004), 2003 Yılı Raporu, Yurtdışındaki vatandaşlarımıza ilişkin gelişmeler ve sayısal bilgiler, Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Entzinger, H. B. (1984), Het Minderhedenbeleid, Boom Meppel, Amsterdam.
- Jeanjean, H. (tarihsiz), "Language Diversity in Europe: Can the EU Prevent the Genocide of French Linguistic Minorities? Presented at The National Europe Centre (ANU), The National Europe Centre Paper no. 102.
- Kruyt, A. & Niessen, J. (1997), Integratie, In: Vermeulen, H. (red.) (1997), Immigranten voor de multiculturele samenleving, Integratie-, taal- en religiebeleid in vijf West-Europese landen, IMES, Amsterdam.
- Minderhedennota, Tweede Kamer der Staten-Generaal, Den Haag 1983.
- Vermeulen, H. (red.) (1997), Immigranten voor de multiculturele samenleving, Integratie-, taal- en religiebeleid in vijf West-Europese landen, IMES, Amsterdam.